

แนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงและบทเพลง
สำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทย์กุล เขตคลองสาน
Creative Performance Techniques and Song
for the Four-String and Five-String SAW
at Phatyakul House, Khlong San District

สุรพงษ์ บ้านไกรทอง*¹
Surapong Bankrithong*¹

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงและบทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทย์กุล เขตคลองสาน” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทย์กุล เขตคลองสาน 2. เพื่อสร้างสรรค์บทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทย์กุล เขตคลองสาน โดยใช้กระบวนการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล และกระบวนการสร้างสรรค์ทางดุริยางคศิลป์ไทย ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงสำหรับซอสี่สายและห้าสาย มี 4 แนวทาง ประกอบด้วย 1. ทางบรรเลงและแนวทางการสร้างสรรค์บทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย มักใช้ทางซอสามสายเป็นพื้นฐาน เนื่องจากซอทั้งสองประเภทพัฒนามาจากซอสามสาย 2. ซอสี่สาย มีการเพิ่มสายในทางสูงมากกว่าซอสามสาย มีช่วงเสียงสูงกว่าซอสามสายไปอีก 3 เสียง คือ ม่ ฟิ ซิ 3. ซอห้าสาย มีการเพิ่มสายในทางต่ำมากกว่าซอสี่สาย มีช่วงเสียงต่ำกว่าซอสี่สาย 3 เสียง คือ ซุ ฟุ ม 3. กลวิธีสำหรับการบรรเลงซอสี่สายและซอห้าสายมักใช้กลวิธีคล้ายซอสามสายโดยซอสี่สายและซอห้าสายสามารถรูดเสียงเพื่อสร้างเสียงพิเศษเพิ่มขึ้นไปได้อีก 4-5 เสียง 4. การสร้างสรรค์ผลงานซอสี่สายและซอห้าจึงสามารถสร้างสรรค์โดยใช้ช่วงเสียงที่เพิ่มมาให้เกิดอรรถรสของโน้ตเพลง ทางเพลงที่แตกต่างจากทางซอสามสายได้

* corresponding author, email: Surapong.ba@bsru.ac.th

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กลุ่มวิชาดนตรีไทย วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

¹ Assistant Prof. Dr., Thai Music, College of Music, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

การสร้างสรรค์ผลงานทางดุริยางคศิลป์ ผู้วิจัยได้คัดเลือกบทเพลงสำหรับทดลองแนวทางในการสร้างสรรค์จำนวน 3 บทเพลง ได้แก่ เพลงบุหลันลอยเลื่อน สองชั้นเพลงที่ได้รับความนิยมสำหรับการบรรเลงเดี่ยวซอสามสาย เพลงพลับพลาชัย สองชั้น ผลงานเพลงของครูเต๋อน พาทยกุลและได้ทำทางบรรเลงสำหรับซอสี่สายไว้ และเพลงพันธุ์ฝรั่ง สองชั้น เป็นบทเพลงที่ยังไม่มีการสร้างสรรค์ทางเดี่ยวซอสามสาย ซอสี่สาย ซอห้าสายมาก่อน ซึ่งผลงานสร้างสรรค์นี้ได้สร้างสรรค์จากผลการวิจัยซึ่งสามารถสะท้อนถึงสุนทรียภาพที่เกิดจากเสียงของซอสี่สายและซอห้าสายอันแตกต่างจากซอสามสาย เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจศึกษาวิธีการบรรเลงซอสี่สาย ซอห้าสาย ได้ศึกษา วิพากษ์ วิจัย และพัฒนาผลงานต่อไป

คำสำคัญ ซอสี่สาย / ซอห้าสาย / ครูเต๋อน พาทยกุล

Abstract

This research investigates "Creative Approaches to Performance Techniques and Compositions for Four-string and Five-string Saw: A Case Study of Phatyakul House, Khlong San District." The study explores the reformation of Thai music through physical innovations, specifically the detached bow system and arched bridge, which enhance dynamic control and string-crossing precision. Technical advancements include perfect-fifth tuning and vertical fingering, expanding the instrumental range and enabling complex melodies and double-stop harmonies.

In composition and orchestration, the five-string Saw provides a sonic foundation while the four-string Saw executes main and counter-melodies, moving beyond traditional unison toward multi-dimensional part-writing. The researcher composed three arrangements—Bulan Loi Luean, Plapphla Chai, and Phan Farang—blending Thai ornamentation with Western tonal precision and chordal structures. Additionally, a specialized notation system was developed to formalize the transmission of these techniques. This work represents a significant innovation, expanding the boundaries of Thai instruments toward international standards while preserving the Phatyakul House heritage.

Keywords: Four-string Saw / Five-string Saw / Master Tuan Phatyakul

บทนำ

ดนตรีไทยเป็นศิลปะที่สะท้อนรากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชนชาติไทยมาอย่างยาวนาน เป็นสมบัติล้ำค่าที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น บุคคลสำคัญด้านดนตรีไทยจำนวนไม่น้อยที่ร่วมกันธำรงรักษาและถ่ายทอดความงามของศิลปะแขนงนี้ให้ดำรงอยู่ในบริบทของสังคมร่วมสมัย “ครูเตื่อน พาทยกุล” ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) หนึ่งในบุคคลสำคัญของพื้นที่แหล่งวัฒนธรรมชุมชนคลองสาน ฝั่งธนบุรี ที่มีได้เพียงมีส่วนร่วมในการธำรงรักษาดนตรีไทยด้วยความเชี่ยวชาญมาตลอดชีวิตในฐานะครูซอสามสายที่ได้รับการยกย่องทั้งด้านฝีมือลีลา และการตีความบทเพลงอย่างลึกซึ้งแล้วนั้น หากแต่ยังเป็น “ช่าง” ผู้สร้างสรรค์ผลงานอันทรงคุณค่าให้กับชุมชนคลองสาน ในเรื่องของการสร้างซอสี่สาย และซอห้าสายอีกด้วย (Keeranunan, A., 1989)

ซอสี่สาย และ ซอห้าสาย เป็นผลงานสร้างสรรค์ของครูเตื่อน พาทยกุล มีลักษณะทางกายภาพคล้ายซอสามสาย ทำจากไม้ ด้านหลังเขียนลายไทย และด้านหน้ามีการเขียนภาพเทพบริเวณหน้าซอ ด้านล่างบริเวณหนวดพราหมณ์ใช้การซ่อนปลายสายเข้าด้านใน เช่นเดียวกับด้านบน ประกอบด้วยลูกบิดสีอันตามจำนวนสาย ช่วงเสียงของซอสี่สายจะเพิ่มขึ้นจากซอสามสายในเสียงสูงสุดขึ้นไปอีก 1 สาย ทำให้ซอสี่สายประกอบด้วย สายเอก – เสียงโด สายที่ 2 - เสียงซอล สายที่ 3 - เสียงเร และสายที่ 4 - เสียงลา ส่วนซอห้าสายมีลักษณะคล้ายกัน แต่จะเพิ่มขึ้นจากซอสี่สายในเสียงต่ำสุดลงไปอีก 1 สาย ทำให้ซอห้าสายประกอบด้วย สายเอก – เสียงโด สายที่ 2 - เสียงซอล สายที่ 3 - เสียงเร สายที่ 4 - เสียงลา และสายที่ 5 - เสียงมี (Tuanphatyakul Foundation, 2020)

ซอสี่สายและซอห้าสาย มีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องดนตรีไทยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนคลองสาน ฝั่งธนบุรี ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องดนตรีไทยชนิดใหม่ แต่เป็นเครื่องดนตรีที่ผ่านการคิด ประดิษฐ์โดยบุคคลทรงคุณค่าที่เกิดและเติบโตในพื้นที่ชุมชนคลองสาน สังคมประสบการณ์ สำแดงฝีมือทั้งเชิงการบรรเลงและเชิงงานช่าง รวมถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ จนเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาทางดนตรี ที่เกิดขึ้นของชุมชนคลองสาน ฝั่งธนบุรี อันมีความลึกซึ้ง แฝงยลคมคาย มีความละเอียด มีแนวคิด อันเป็นผลึกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง

ด้านการบรรเลงซอสี่สายและซอห้าสาย เครื่องดนตรีทั้งสองชนิดนี้นับได้ว่าเป็นเครื่องสายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งในด้านรูปทรง การประดิษฐ์ และคุณลักษณะทางเสียงที่มีความลุ่มลึก อ่อนช้อย จึงได้รับการยอมรับอย่างสูงในเชิงช่าง โดยเฉพาะในแง่ของงานฝีมือ การเลือกวัสดุ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาทางดนตรีไทยอย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะเป็นเครื่องดนตรีที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและความงดงามในเชิงศิลป์สูง แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่ายังไม่เป็นที่แพร่หลายนักในวงการดนตรีไทย เนื่องด้วยข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความซับซ้อนของเทคนิคการบรรเลง จำนวนบทเพลงที่รองรับการใช้เครื่องดนตรีทั้งสองชนิดยังมีจำกัด รวมทั้งจำนวนผู้ที่เชี่ยวชาญหรือสามารถบรรเลงได้มีเพียงไม่กี่คนในปัจจุบัน ทำให้ซอสี่สายและซอห้าสายยังคงเป็นเครื่องดนตรีเฉพาะกลุ่ม และยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในหมู่นักดนตรีหรือประชาชนทั่วไปเท่าที่ควร

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ครูเตือน พาทยกุล ผู้มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนคลองสาน ผังธนบุรี ทั้งในด้านการสืบสานศิลปะการบรรเลงซอสามสาย และการสร้างสรรค์เครื่องดนตรีไทยชนิดใหม่คือ ซอสี่สาย และ ซอห้าสาย ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทางกายภาพ เสียง และแนวคิดที่แตกต่างจากเครื่องสายไทยแบบดั้งเดิม โดยซอสี่สายเพิ่มเสียงสูงสุดอีกหนึ่งสาย ส่วนซอห้าสายเพิ่มเสียงต่ำสุดอีกหนึ่งสาย ส่งผลให้สามารถขยายขอบเขตทางดนตรีในการบรรเลงได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น แม้เครื่องดนตรีทั้งสองจะได้รับการยอมรับในเชิงช่างและมีคุณค่าเชิงศิลปวัฒนธรรมสูง แต่ยังไม่ปรากฏการบรรเลงอย่างแพร่หลาย ด้วยข้อจำกัดด้านเทคนิคที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะตามวัฒนธรรมการเรียนการสอนดนตรีไทยในอดีตและจำนวนผู้เล่นที่มีอยู่จำกัด มีเพียงทายาทและลูกศิษย์เท่านั้นที่ใกล้ชิดและได้รับการถ่ายทอดอย่างจริงจัง ผู้วิจัยจึงเห็นควรจัดทำวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงและบทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน เพื่อศึกษาและนำเสนอแนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน ซึ่งเป็นผลึกของภูมิปัญญาดนตรีไทยในชุมชนคลองสาน อันควรค่าแก่การอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ต่อไปในวงกว้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน

2. เพื่อสร้างสรรค์บทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทย์กุล
เขตคลองสาน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ด้านองค์ความรู้และการสืบสาน

ได้รวบรวมและจัดระบบองค์ความรู้: ทำให้ทราบถึงประวัติ
ความเป็นมา โครงสร้าง และลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นของซอสี่สายและซอห้า
สายอันเป็นเอกลักษณ์ของบ้านพาทย์กุล เขตคลองสาน

การอนุรักษ์ต่อยอดศิลปะในชุมชน: เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของ
บ้านพาทย์กุล ไม่ให้เครื่องดนตรีที่มีความพิเศษนี้สูญหายไป และทำให้สังคมวงกว้าง
รู้จักเครื่องดนตรีชุดนี้มากขึ้น

2. ด้านทักษะและการบรรเลง

ได้แนวทางการบรรเลงซอสี่สาย และซอห้าสาย: เกิดชุดคำอธิบาย
เกี่ยวกับช่วงเสียง กลวิธีการบรรเลง ทางเพลง การใช้คันชัก (Bowing) สำหรับซอที่มี
จำนวนสายมากกว่าปกติ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาต่อยอดได้

การขยายขีดความสามารถของเครื่องดนตรี: แสดงให้เห็นถึงศักยภาพ
ของซอสี่สายและซอห้าสายในการบรรเลงเพลงที่มีช่วงเสียงกว้างขึ้น หรือการบรรเลง
แนวประสานเสียงที่ซอสายคู่ทั่วไปทำไม่ได้

3. ด้านการสร้างสรรค์และผลงาน

ได้บทเพลงและทางบรรเลงใหม่: มีบทเพลงที่เป็นเพลงสำหรับ
ซอสามสายนำมาพัฒนาตามแนวทางสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย มีบทเพลง
สำหรับซอสี่สายที่ถูกพัฒนาเป็นทางเดี่ยว และบทเพลงที่แต่งขึ้นมาโดยเฉพาะ
(Repertoire) สำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย

เพิ่มทางเลือกในการผสมวง: เป็นแนวทางให้นักประพันธ์เพลงไทย
นำซอประเภทนี้ไปผสมกับวงดนตรีไทยในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อสร้างสีสันทางดนตรี
ที่แตกต่างจากเดิม

4. ด้านสังคมและชุมชน

ส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนคลองสาน: เป็นการเชิดชู "บ้านพาทย์กุล"
ในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในเขตคลองสาน ช่วยกระตุ้น
การรับรู้คุณค่าทางภูมิปัญญา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการเรียนรู้ในระดับ
ท้องถิ่น

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

วิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาลักษณะเฉพาะของซอสี่สายและซอห้าสายของบ้านพาทยกุล เช่น ระบบการตั้งสาย ช่วงเสียง (Range) และเทคนิคพื้นฐานที่สืบทอดกันมา มาสร้างสรรค์วิธีการบรรเลง: พัฒนาเทคนิคการใช้มือซ้าย (การกดนิ้ว, การรูดสาย, การประดับเสียง) และมือขวา (การสี, น้ำหนักคันชัก) เพื่อคงศักยภาพของจำนวนสายที่เพิ่มขึ้นมาใช้อย่างเต็มที่ และสร้างสรรค์บทเพลงที่สามารถบรรเลงทั้ง 4 สาย และ 5 สาย โดยนำมาสร้างสรรค์บทเพลง 3 บทเพลง คือ 1. เพลงบุหลันลอยเลื่อนที่นิยมสำหรับซอสามสาย 2. เพลงพลับพลาชัยซึ่งเคยใช้บรรเลงซอสี่สายและซอห้าสายในขณะที่ครูเตือน พาทยกุลมีชีวิตอยู่ 3. เพลงพันธุ์ฝรั่ง บทเพลงที่ยังไม่มีใครได้สร้างสรรค์ทางเดียวสำหรับซอสามสาย ซอสี่สาย ซอห้าสาย

2. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูลและพื้นที่

พื้นที่: บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดและจัดเก็บองค์ความรู้เกี่ยวกับเครื่องดนตรีชุดนี้

บุคคล: ศึกษาข้อมูลจากศิลปิน ผู้เชี่ยวชาญ หรือทายาทสายตระกูลพาทยกุล ที่มีความรู้ในการบรรเลงซอสี่สาย/ห้าสาย

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

เดือนตุลาคม 2568 ถึงกุมภาพันธ์ 2569

วิธีดำเนินการวิจัย

แนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงและบทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิธีการดำเนินการวิจัยจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน 2. เพื่อสร้างสรรค์บทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน

ขั้นรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูล ศึกษาจากเอกสาร ตำรา หนังสือ และงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยมีแหล่งข้อมูลสำหรับการค้นคว้า อาทิ ห้องสมุด และหอสมุดที่จัดเก็บข้อมูลด้านดนตรี โดยศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีและแนวคิด อาทิ ทฤษฎีดนตรีไทย ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ ทฤษฎีการระพันธ์เพลงไทย

ขั้นศึกษาข้อมูลและจัดเตรียมอุปกรณ์ในการบันทึก

1) นำข้อมูลจากตำราวิชาการ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์มาศึกษาและจัดเป็นหมวดหมู่ ลำดับความสำคัญของเนื้อหา เรียบเรียงขั้นตอนโดยต่อเนื่อง

2) อุปกรณ์สำหรับการบันทึก เครื่องบันทึกเสียงทำนองหลัก (ทางฆ้องวงใหญ่) อุปกรณ์บันทึกภาพ สมุดจดบันทึกพร้อมปากกาและดินสอ

ขั้นเก็บข้อมูลและลงพื้นที่

1) ลงพื้นที่สัมภาษณ์บุคคล ได้แก่ ศิลปิน ผู้เชี่ยวชาญ หรือทายาทสายตระกูลพาทยกุล ที่มีความรู้ในการบรรเลงซอสี่สาย/ห้าสาย

2) บันทึกข้อมูล และจัดการข้อมูล อาทิ ถอดบทสัมภาษณ์ หรือบันทึกโน้ตเพลง

การวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล

1) วิเคราะห์ สังเคราะห์วิธีการบรรเลงซอสี่สายและซอห้าสายในด้านโครงสร้างเครื่องดนตรี วิธีการบรรเลง ลีลาทำนอง และช่วงเสียง

2) สร้างสรรค์บทเพลงสำหรับบรรเลงซอสี่สายและซอห้าสายจำนวน 3 เพลง ได้แก่

- เพลงบุหลันลอยเลื่อน 2 ชั้น อันเป็นเพลงสำคัญสำหรับบรรเลงเดี่ยวซอสามสาย นำเสนอแนวทางการบรรเลงสำหรับซอสี่สายและห้าสาย เพื่อการเปรียบเทียบทางสุนทรียะของทั้งสามซอ

- เพลงพลับพลาชัย 2 ชั้น เป็นผลงานครูเดือน พาทยกุล ซึ่งเคยบรรเลงเป็นทางธรรมดาเมื่อครั้งท่านยังมีชีวิต นำเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาวิธีการบรรเลง

- เพลงพันธุ์ฝรั่ง 2 ชั้น เป็นเพลงที่ยังไม่มีทางบรรเลงเดี่ยวสำหรับซอสามสาย ซอสี่สายและซอห้าสาย และมุ่งหวังให้แสดงถึงวัฒนธรรมที่อยู่ในพื้นที่ฝั่งธนบุรี ในเรื่องของสถานที่ย่านกุฎจีน ที่มีวัฒนธรรมฝรั่งร่วมอยู่ด้วย

3) ขั้นสรุป

- เรียบเรียงและจัดทำบทสรุป
- อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ
- นำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลข้อมูลที่ได้จากการตีความและวิเคราะห์ในรูปแบบของงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีลักษณะเป็นการนำเสนอด้วยการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ แล้วจึงนำเสนอตามลำดับหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย ดังนี้

- บทที่ 1 บทนำ
- บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย
- บทที่ 4 การนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์
- บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

4.1 แนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับซอสี่สายและซอห้าสายของบ้านพาทยกุล เขตคลองสาน ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลง โดยแบ่งออกเป็นแนวทาง 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1) ทางบรรเลงและแนวทางการสร้างสรรค์บทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย มักใช้ทางซอสามสายเป็นพื้นฐาน เนื่องจากซอทั้งสองประเภทพัฒนามาจากซอสามสาย

2) ซอสี่สาย มีการเพิ่มสายในทางสูงมากกว่าซอสามสาย มีช่วงเสียงสูงกว่าซอสามสายไปอีก 3 เสียง คือ มํ ฟํ ซํ 3. ซอห้าสาย มีการเพิ่มสายในทางต่ำมากกว่าซอสี่สาย มีช่วงเสียงต่ำกว่าซอสี่สาย 3 เสียง คือ ซุ ฟุ มุ

เนื่องจากมีการเพิ่มสายเข้ามา จึงมีการศึกษาโครงสร้างทางกายภาพและการเตรียมความพร้อมของเครื่องดนตรี ในการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลง ผู้วิจัยพบว่าโครงสร้างทางกายภาพเป็นปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดคุณภาพเสียงและเทคนิคการบรรเลง ดังนี้

2.1) การจัดลำดับสายและระยะห่าง (String Spacing): ซอสี่สายและห้าสายของบ้านพาทยกุลมีการคำนวณระยะห่างระหว่างสายบนรัศมีคอกและหย่องให้มีความสมดุล เพื่อให้การกดนิ้วในลักษณะเสียงประสานหรือการใช้เทคนิคต่าง ๆ มีความแม่นยำ โดยระยะห่างต้องเอื้อต่อการที่คันชักอิสระสามารถเลือกสัมผัสสายใดสายหนึ่งได้โดยไม่รบกวนสายข้างเคียง

2.2) ระบบคันชักอิสระ (Detached Bow System): ต่างจากซอไทยทั่วไปที่คันชักขัดอยู่ระหว่างสาย การใช้คันชักอิสระในรูปแบบของบ้านพาทยกุลช่วยให้ผู้บรรเลงสามารถสร้างน้ำหนักเสียง (Dynamics) ได้หลากหลาย และสามารถทำเทคนิคการ "สี่ย้ามสาย" (String Crossing) ได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้การพลิกข้อมีการพลิกที่ใช้แรงมากกว่าซอสามสายซึ่งหากผู้ที่ไม่ถนัดหรือซ้อมไม่มากก็สามารถบรรเลงผิดพลาดได้

2.3) การปรับแต่งหน้าซอและหย่อง: เนื่องจากแรงกดของสายที่เพิ่มขึ้น หน้าซอ (หนังงูหรือหนังลูกวัว) ต้องมีความตึงที่เหมาะสมเพื่อไม่ให้เสียงบวมหรือขาดความกังวาน โดยมีการใช้หย่องที่มีความโค้ง (Arc) เพื่อรองรับการสั่นในแนววงศาที่ต่างกันของคันชัก

3) กลวิธีสำหรับการบรรเลงซอสี่สายและซอห้าสายมักใช้กลวิธีคล้ายซอสามสายโดยซอสี่สายและซอห้าสายสามารถรู้ดเสียงเพื่อสร้างเสียงพิเศษเพิ่มขึ้นไปได้อีก 4-5 เสียง

4) การสร้างสรรค์ผลงานซอสี่สายและซอห้าสายจึงสามารถสร้างสรรค์โดยใช้ช่วงเสียงที่เพิ่มมาให้เกิดอารมณ์ของโน้ตเพลง ทางเพลงที่แตกต่างจากทางซอสามสายได้

4.1) การขยายขอบเขตช่วงเสียง (Expansion of Pitch Range): ซอสี่สาย: สร้างสรรค์โดยใช้ระบบการตั้งเสียงคู่ 4 ช่วยให้เพิ่มเสียงในทางเสียงสูงได้ ซอห้าสาย: เน้นการใช้สายต่ำสุด (สาย 5) เพื่อสร้างมิติเสียงทุ้มต่ำ (Bass Register) ที่หนักแน่นและกังวาน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์พิเศษที่หาไม่ได้จากซอประเภทอื่น

4.2) เทคนิคเฉพาะตัว (Idiomatic Techniques) และระบบนิ้วที่มีช่วงเสียงมากขึ้น ทำให้บางนิ้วใช้แตกต่างจากซอสามสาย การสร้างสรรค์ทางบรรเลงที่ใช้การสี่ย้ามสายพร้อมกันเป็นคู่เสียงประสาน เพื่อสร้างความหลากหลาย

ของเนื้อเสียง (Texture) มีเพิ่มจากซอสามสาย รวมถึงการพัฒนากระบวนการวางนิ้วที่มีแปลกใหม่สำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย

4.2 บทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน

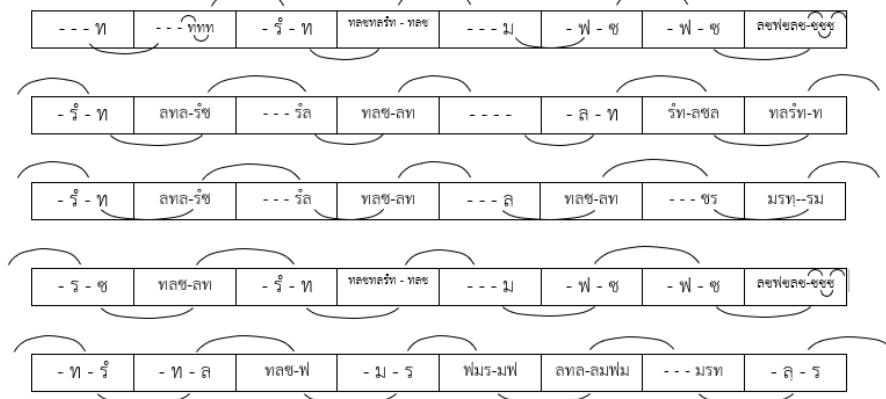
การวิจัยเรื่อง "แนวทางการสร้างสรรค์วิธีการบรรเลงและบทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน" มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์บทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน ในรูปแบบที่ยังไม่ปรากฏสำหรับการบรรเลงในลักษณะซอสี่สายและซอห้าสาย

ผลจากการศึกษาและวิเคราะห์โครงสร้างทางดนตรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างสรรค์บทเพลงสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย จำนวน 3 เพลง ประกอบด้วย เพลงบุหลันลอยเลื่อน สองชั้น เพลงพลับพลาย สองชั้น และเพลงพันธุ์ฝรั่ง สองชั้น ซึ่งในบทความฉบับนี้ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างเพลงบุหลันลอยเลื่อน สองชั้น อันเป็นเพลงที่นิยมในการบรรเลงเดี่ยวซอสามสาย ในครั้งนี้ได้สร้างสรรค์ทำนองตามแนวทางการสร้างสรรค์ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ จึงได้ทำนองสำหรับบรรเลงซอสี่สายและซอห้าสาย แสดงทำนองดังนี้

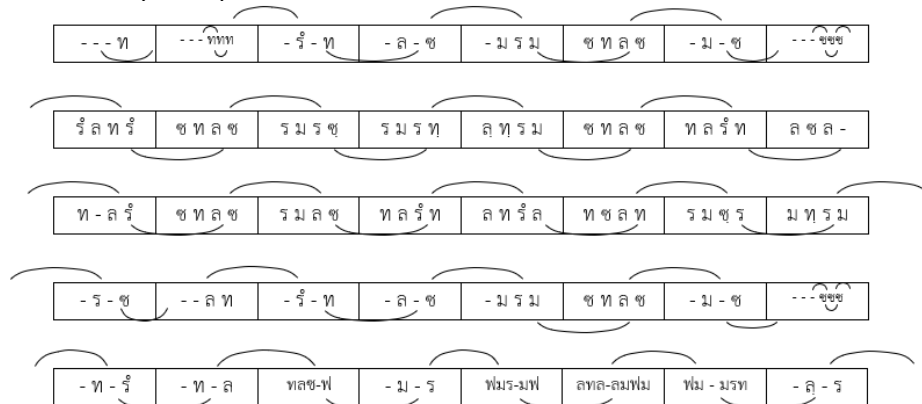
ทำนองซอสามสาย

ท่อนที่ 1 (เที่ยวโอด)

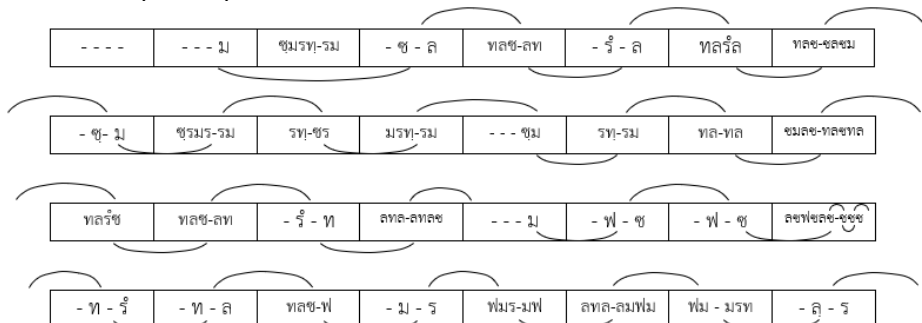
ทางซอสามสาย

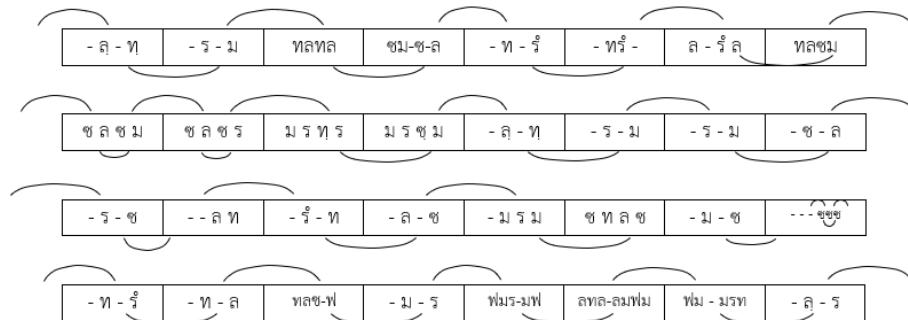
ท่อนที่ 1 (เที่ยวพัน)

ท่อนที่ 2 (เที่ยวโอด)

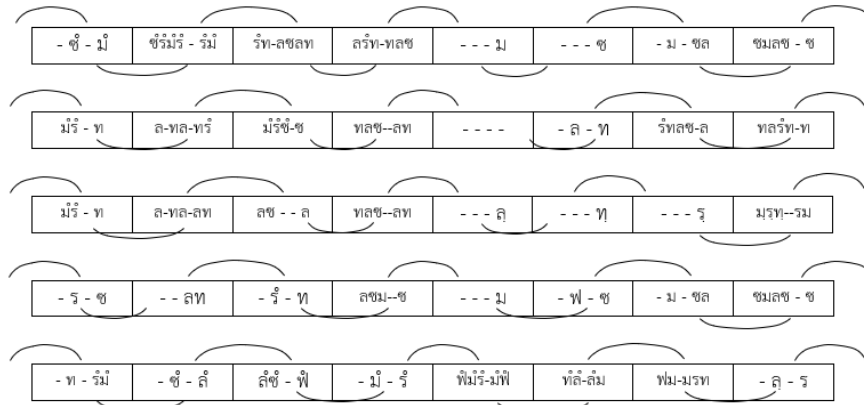
ท่อนที่ 2 (เที่ยวพัน)

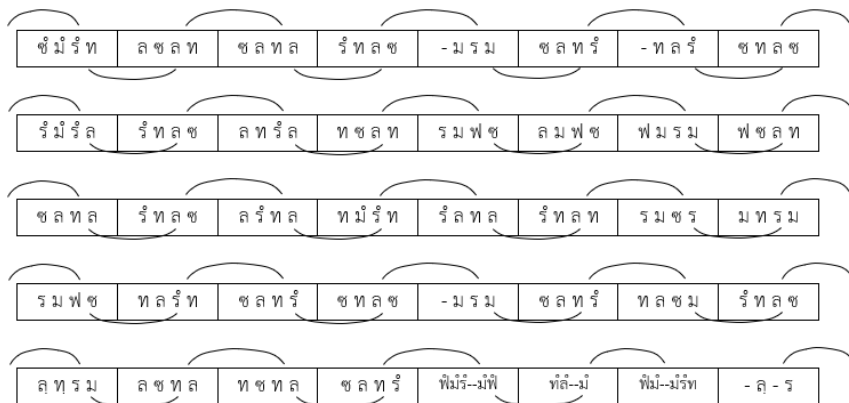
ทำนองขอสี่สาย

ท่อนที่ 1 (เที่ยวโอด)

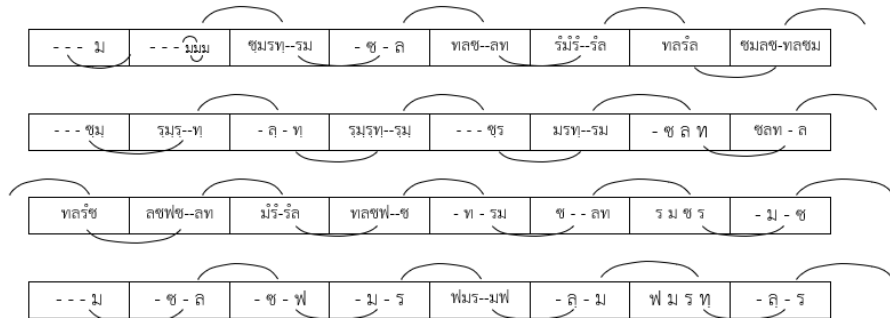
ทางขอสี่สาย

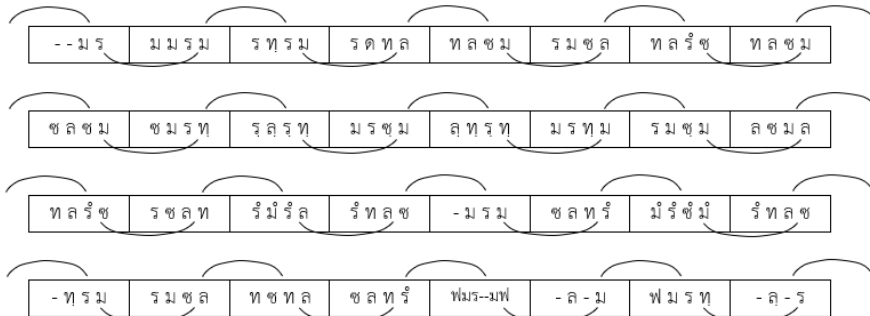
ท่อนที่ 1 (เที่ยวพัน)

ท่อนที่ 2 (เที่ยวโอด)

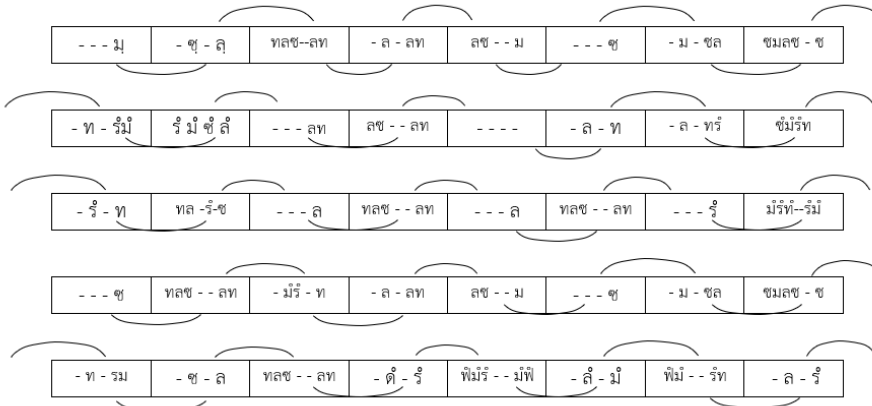
ท่อนที่ 2 (เที่ยวพัน)

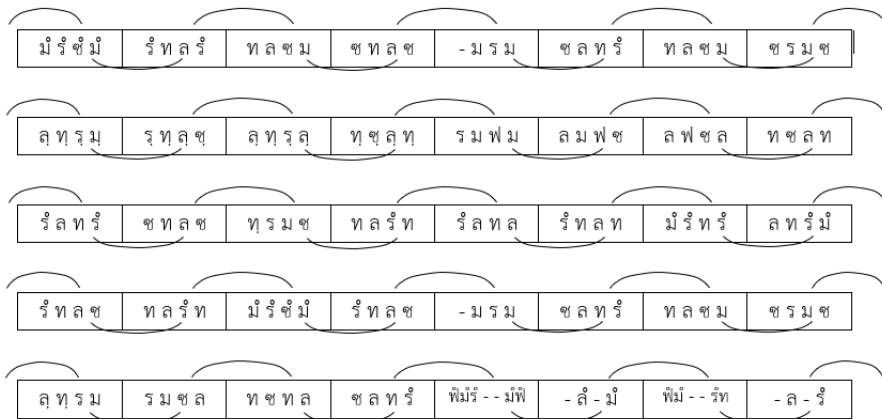
ทำนองซอห้าสาย

ท่อนที่ 1 (เที่ยวโอด)

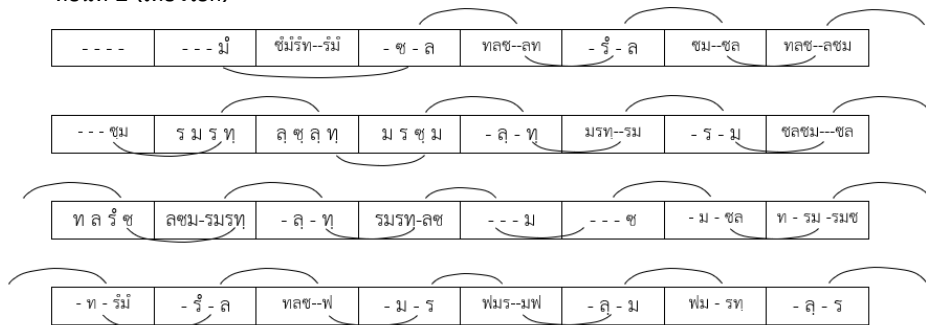
ทางซอห้าสาย

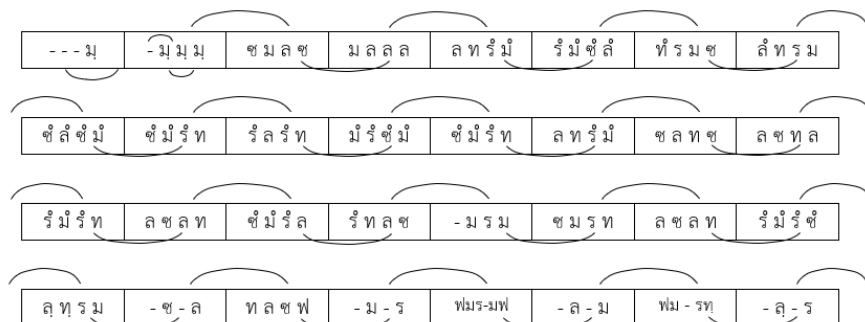
ท่อนที่ 1 (เที่ยวพัน)

ท่อนที่ 2 (เที่ยวโอด)

ท่อนที่ 2 (เที่ยวพัน)

จากทำนองข้างต้น แสดงให้เห็นการสร้างสรรคทำนองเพลงบุหลันลอยเลื่อนสองชั้น โดยใช้แนวทางการสร้างสรรค์จากผลการวิจัยซึ่งทำให้เกิดทำนองที่เป็นประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น ดังนี้

1. ช่วงเสียง

ทำนองซอสี่สายและซอห้าสาย นั้นมีการใช้ช่วงเสียงที่กว้างขึ้น ทั้งเสียงสูงสุด และเสียงต่ำสุดที่สามารถทำได้ ทำให้เกิดความไพเราะและนำไปสู่ทำนองที่ไพเราะแตกต่างจากเดิมมากขึ้น

ซอสี่สาย นำเสนอทางเพลงในทางเสียงสูง และมีการรูดในท่อนที่ 2 ซึ่งหากเป็นซอสามสายจะรูดไปจนเกือบติดกับกะโหลกและจะไม่ได้เสียงที่ชัดเจนเท่าซอสี่สาย รวมถึงจะทำให้เกิดการผิดพลาดและเสียงเพี้ยนได้

ซอห้าสาย นำเสนอทางเพลงในทางเสียงต่ำ เนื่องจากมีลักษณะของช่วงเสียงในทางเสียงต่ำ ซึ่งไม่สามารถมีเครื่องสายไทยประเภทเครื่องสีชนิดใดที่สามารถบรรเลงเสียงต่ำในระดับนี้ได้ และในช่วงท้ายในวรรคจบนำเสนอให้เห็นว่าสามารถบรรเลงเสียงสูงได้เท่ากับซอสี่สาย

2. ด้านวิธีการบรรเลง ทำนองซอสี่สายและซอห้าสายที่สร้างสรรค์ขึ้นนี้ มีการขยายความสามารถของเทคนิคการบรรเลงซอ เช่น การพรมจาก จากเดิมที่สามารถทำได้ในบางเสียง สามารถทำได้มากขึ้น มีกลวิธีการบรรเลงบางลูกเช่น เสียงเรสูง ในซอสามสาย ไม่สามารถพรมได้ แต่ในซอสี่สายและซอห้าสายสามารถพรมได้ รวมถึงการกดสายบางโน้ต หากเป็นซอสามสายจะใช้นิ้วซุน แต่เมื่อเป็นซอสี่สายและซอห้าสายจะไม่สามารถใช้นิ้วซุนได้ ต้องใช้นิ้วควงแทน ทำให้เกิดอุปสรรคบางประการหากผู้บรรเลง คำนึงเกี่ยวกับการบรรเลงซอสามสายมาก่อน

3. ทำนองเพลง

ทำนองเพลงบุหลันลอยเลื่อนนี้ แสดงให้เห็นถึงการก้าวข้ามขีดจำกัดเรื่องช่วงเสียงของซอสามสาย ที่แต่เดิมมีเพียงสายต่ำ กลาง สูง ให้มีความกว้างมากขึ้น เช่น ในทำนองซอสี่สาย จะมีการประดิษฐ์ทำนองเฉพาะ สามารถใช้กลอนเพลงบางกลอนที่ซอสามสายไม่สามารถใช้ได้ เช่นในท่อนที่ 1 ทางเก็บ หรือในทำนองซอห้าสาย โดยเฉพาะท่อนสอง ส่วนมากซอสามสายต้องท่อนนี้ไม่มีเสียงซอลต่ำแต่ซอห้าสายสามารถบรรเลงได้

ช่องทางการเข้าถึงผลงาน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสร้างสรรค์บทเพลงสำหรับชอส์สายและชอห้าสาย บ้านพาทยกุล เขตคลองสาน ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ใน 2 ประเด็น ดังนี้ ผลงานสร้างสรรค์ชอส์สายและชอห้าสายนี้ เป็นการก้าวข้ามขีดจำกัดของเครื่องดนตรี และการสร้างสรรค์ทำนองในอนาคต หากมีการนำเครื่องดนตรีทั้งสองขึ้นไปผสมวง ก็จะสามารถสร้างแนวทางการประสานเสียงได้เพิ่มมากขึ้น ดังที่ Thasanakulwong, T. (2023) ได้กล่าวถึงแนวทางการประสานเสียงไว้ว่า โดยในการประสานสามารถกำหนดรูปแบบได้ 3 แบบ คือ แนวเดี่ยว สองแนว และการแปรทำนองระหว่างเครื่อง

ดนตรี ผู้ปรับตัวต้องมีสไตล์ที่ทันสมัยและการควบคุมวงให้พัฒนาสุนทรีภาพจากเดิม ให้ได้รับความนิยมมากขึ้นในสังคมปัจจุบันและอนาคต อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาการตลาดด้านดนตรีไทย ทำนองซอสี่สายและซอห้าสายนี้ จะช่วยให้การประสานเสียงแนวเดี่ยว สองแนว การประสานเสียงระหว่างเครื่องดนตรี มีความหลากหลาย และเติมเต็มทำนองให้มีความสมบูรณ์ แปลกใหม่ ตอบรับกระแสทางดนตรีที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้มากขึ้น

ประเด็นที่ 2 การเก็บรักษาและอนุรักษ์สินทรัพย์ทางวัฒนธรรมระยะยาว โดยการจัดทำเป็นรูปแบบดิจิทัล ผลงานสร้างสรรค์ซอสี่สายและซอห้าสายนี้ ผู้วิจัยมีจุดหมายให้เป็นผลงานศิลปะที่สามารถเข้าถึงได้ผ่านระบบดิจิทัล และระบบที่เป็นสาธารณประโยชน์ มุ่งหวังให้เป็นการรักษา อนุรักษ์แนวทางการสร้างสรรค์ และวิธีการบรรเลงของครูเต๋อน พาทยกุล และ บ้านพาทยกุล ให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น และมีอายุการเก็บรักษาที่ยาวนานมากขึ้น มิได้สูญหายไปตามกาลเวลา ซึ่งสอดคล้องกับเป้าประสงค์ของโครงการห้องสมุดดิจิทัลโลกของยูเนสโก (UNESCO, 2015) ที่ว่าการเก็บรักษาวัฒนธรรมในรูปแบบดิจิทัล ช่วยให้องค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่แปลงเป็นดิจิทัลเข้าถึงผู้ชมได้กว้างขึ้นทั่วโลกและส่งเสริมความตระหนักรู้ทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบโต้ตอบและใช้งานง่าย และ Manovich (2013) ซึ่งกล่าวว่าแพลตฟอร์มดิจิทัลก้าวข้ามการรับชมมรดกทางวัฒนธรรมแบบนิ่งเฉย โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแข็งขัน มีการโต้ตอบกับเนื้อหาทางวัฒนธรรมดิจิทัลที่สามารถเพิ่มความคิดเห็น แบ่งปันประสบการณ์ และมีส่วนร่วมในการตีความมรดกทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้มรดกทางวัฒนธรรมยังมีโครงสร้างพลวัต และยังคงอยู่คู่สังคมรวมถึงวัฒนธรรมดนตรีไทยสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำวิจัยไปใช้

ด้านการศึกษา: ควรมีการนำซอสี่สาย และซอห้าสายบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้คนทราบถึงคุณค่าและความสำคัญ ทั้งยังควรพัฒนาแบบฝึกหัดสำหรับซอสี่สายและซอห้าสาย เพื่อความแพร่หลายและสร้างความเข้าใจแก่ผู้คน

ด้านการเผยแพร่: นำบทเพลงที่สร้างสรรค์ขึ้น จัดแสดงในรูปแบบการบรรเลงเดี่ยวหรือรวมวงในนำเสนอในชุมชนเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ดนตรีของบ้านพาทย์กุลสู่สาธารณะ

ด้านเทคนิค: สามารถพัฒนาประเด็นในเรื่องของการช่าง นำองค์ความรู้เรื่องการปรับแต่งหน้าซอและหย่องไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพเสียงเครื่องดนตรีของตนเองให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการจัดทำวิจัยเกี่ยวกับการสร้างสรรค์เพลงในรูปแบบอื่น ๆ เช่น เพลงเถา เพลงโหมโรง สำหรับซอสี่สาย ซอห้าสาย และวงซอหมี่ในครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

- Keeranunan, A. (1989). Tuan Phathyakul. In P. Amatyakul, et al. *[nāmānukrom sinlapin phlēng Thai nai rōp sōngroṇ pī hæng krung Rattanakosin]* Directory of Thai Song Artists in the 200 Years of Rattanakosin Period. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Manovich, L. (2013). *Software Takes Command*. New York: Bloomsbury Academic.
- Thasanakulwong, T. (2023). [kān prasānsiang nai wong khruāngsai Thai]. Harmony in Thai String Ensemble. *Bansomdej Music Journal*, 4(1), 43–56.
- Tuanphatyakul Foundation. (2020). *Four-Stringed Fiddle and Five-Stringed Fiddle*. <https://www.facebook.com/BansorBangpakong/posts/%E0%B8%8B%E0%B8%AD5%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A2/3678133955536893/>
- UNESCO. (2015). *World Digital Library*. <https://www.wdl.org/en/>